

„Előbb elhurcoltak, aztán meg kitelepítettek minket¹...”

*A „malenkij robotra” hurcoltak emlékezete a
Magyarországról kitelepített németek közösségében*

W. MÜLLER JUDIT

Janus Pannonius Múzeum, Új- és Legújabbkori Gyűjteményi Osztály, 7621 Pécs, Felsőmalom utca 9.
e-mail: wmuller.judit@jpm.hu

Rezümé: A „malenkij robotra” hurcolások 75. évfordulójára emlékezve a Baden-Württembergben lévő Gerlingen Város Önkormányzata és a Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn - A Magyarországról Származó Németek Szövetsége felkérte a pécsi Janus Pannonius Múzeumot, hogy mutassa be az „*Idegen ég alatt, Orosz földön meggyötörve...*” - *Magyarországi németek szovjet kényszermunkán, 1944-1949* ("Unter fremdem Himmel, gemartert in Russland" - *Verschleppte Ungarndeutsche bei der Zwangsarbeit in der Sowjetunion, 1944-1949*) című emlékkiállítását. Gerlingen Városházi Galériája után az érzelmileg is sokakat megérintő, nagy érdeklődéssel fogadott kiállítást az Örök tél című film bemutatójának kísérendezvényeként a Stuttgarti Magyar Kulturális Intézetbe is meghívták. Az érzelmekben gazdag és felemelő „svábföldi” tapasztalatokról, a kiállítás háttéréről és fogadtatásáról, a szerzőt mélyen érintő kollektív emlékezetéről szóló írás emléket állít a 75 évvel ezelőtt a hazájukból elűzötteknek, kitelepítetteknek is.

Kulcsszavak: kollektív büntetés; kis munka – „malenkij robot”; elűzés – kitelepítés; sorsok; lágerből hazahozott tárgyak; eredeti fotók és dokumentumok; kiállítás

"First we were carted away, then we were deported..." *The remembrance of the Germans deported from Hungary to the "Malenky robot."*

Summary: To commemorate the 75th anniversary of the "Malenkij robot", the Municipality of Gerlingen in Baden-Württemberg and the Association of Germans from Hungary (*the Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn*) asked the Janus Pannonius Museum in Pécs to present its memorial exhibition: „*Under a foreign sky, tormented in Russia*" - *Germans in Hungary during Soviet forced labour, 1944-1949* ("Unter fremdem Himmel, gemartert in Russland" - *Verschleppte Ungarndeutsche bei der Zwangsarbeit in der Sowjetunion, 1944-1949*). After Gerlingen's Town Hall Gallery, the emotionally touching exhibition, which was received with great interest, was also invited to the Hungarian Cultural Institute in Stuttgart as a side event of the film premiere *Eternal Winter (Örök tél)*. The writing about the emotional and elevating "Swabian" experiences, the background and reception of the exhibition, and the collective memory that deeply affects the author also commemorate those who were expelled from their homeland 75 years ago.

Keywords: collective punishment; little work - "malenkij robot"; expulsion - deportation; fates; items brought home from labour camp; original photos and documents; exhibition

¹ Cím: Részlet a Hauck Mihályné „malenkij robotra” deportált túlélővel folytatott interjúból. Pécs, 2008. A hangfelvétel a szerző tulajdona.

Bevezető gondolatok

A „málenkij robotra” hurcolások 75. évfordulójára emlékezve a Baden-Württembergben lévő Gerlingen Város Önkormányzata és a Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn - A Magyarországról Származó Németek Szövetsége felkérte a pécsi Janus Pannonius Múzeumot, hogy mutassa be az „*Idegen ég alatt, Oroszföldön meggyötörve...*” - *Magyarországi németek szovjet kényszermunkán, 1944-1949* ("Unter fremdem Himmel, gemartert in Russland" - *Verschleppte Ungarndeutsche bei der Zwangsarbeit in der Sowjetunion, 1944-1949*) című emlékkiállítását. Gerlingen Városházi Galériája után az érzelmileg is sokakat megérintő, nagy érdeklődéssel fogadott kiállítást a Stuttgarti Magyar Kulturális Intézetbe is meghívták. Itt az *Őrök tél* című film bemutatójának kísé-
rőrendezvényeként mutatkozott be a tárlat. Az érzelmekben gazdag és felemelő „sváb-
földi” tapasztalatok, a kiállítás fogadtatása, az egykori kitelepítettek leszármazottainak közösségében szerzett élmények és főleg az a kollektív emlékezet, ahogy a Magyarországról elűzöttek közössége a „málenkij robotra” hurcoltak emlékét őrzi, mélyen megérintett.

Biztosan nincs Közép-Kelet Európában, így Magyarországon sem olyan német nemzetiségű család, amelyet ne érintett volna a második világháború utáni, a német nemzetiségre kirótt kollektív büntetéssorozat. A győztes nagyhatalmak elnéző hozzájárulásával vagy éppen kezdeményezésével és a magyar kormányzati szervek döntései következtében a magyarországi németeknek – életkortól, nemtől és pártállástól függetlenül – az embertelen kollektív büntetés jutott osztályrészül. Valóban súlyos és sok bűnt követtek

1. ábra: Enteriőr az „*Idegen ég alatt, Oroszföldön meggyötörve...*” - *Magyarországi németek szovjet kényszermunkán, 1944-1949* ("Unter fremdem Himmel, gemartert in Russland" - *Verschleppte Ungarndeutsche bei der Zwangsarbeit in der Sowjetunion, 1944-1949*) című németországi emlékkiállításból. Baden-Württemberg, Gerlingen, Városi Galéria, 2020. január 19. (a szerző fotója)

el a náci Németországban a hatalom akkori birtokosai, ám ezekért a szörnyűségekért a bűnbakkeresés, a felelősségre vonás, a jóvátétel jegyében az egész németiséget büntették.

A német származásúakat érintő kollektív büntetéssorozat a kényszermunkára, az „egy kis munkára” való elhurcolásokkal, azaz a „málenkij robottal” kezdődött, majd a Németországba történő kitelepítés következett, amit annak elszenvetői „kiüzésként” éltek meg.

Ezekkel párhuzamosan zajlott a német nemzetiségieknek a származásukon alapuló megfosztása az állampolgári jogaitól és a tulajdonuktól: a háztól, termőföldtől, ingóságoktól. Nem egymástól elkülönítve mozogtak ezek a sorscsapások 1944 és 1949 között, hanem együtt, egymásra épülve, és a német származású családokat mindegyik érintette. Erre utal e tanulmány címe is, ami egy „málenkij robotot” megjárt, majd a családját kitelepített visszaemlékező asszony szavaiból származik: *„Szeptember 13-án éjjel kopogtak az ajtónál. Édesapám kinyitott, akkor azt mondták neki, hogy pakoljanak össze, mert másnap el kell menniük Németországba. Egy óra múlva jött a nagy kocsi, sírva felszállt az édesanyám, édesapám és a sógornőm a kislányával. Az öcsém nem volt itthon, ő is Oroszországban volt fogságban. Mikor elindult a kocsi, lezárták a házat, becsukták a kaput, és én ott álltam egyedül a kislányommal. Sírva mondtam, hogy jaj, előbb elhurcoltak, most meg elviszik a szüleimet Németországba! Most jöttem haza Oroszországból, hát hová menjek most, nincs már lakásunk sem...”²*

Marhavagonokban keletre, majd marhavagonokban nyugatra – elhurcolás /"málenkij robot" (Verschleppung), majd elűzetés / kitelepítés (Vertreibung)

A német nemzetiséget ért kollektív büntetéssel kapcsolatos ismeretterjesztő előadások, múzeumi foglalkozások, rendkívüli történelemórák során tapasztaltam, hogy gyakran összemosódik, keveredik a német származásúakat sújtott két büntetés: a Szovjetunióba, azaz keletre irányulóan az elhurcolás /"málenkij robot" (Verschleppung) és Németország irányába az elűzetés/kitelepítés (Vertreibung) fogalma.

Az elhurcolásokról, vagyis a „málenkij robotról” röviden: jelentése „kis munka”, ennek hazugságával hurcolták el 1944 végétől kezdve három-öt év szovjet kényszermunkára a 0060-as szigorúan titkos parancs értelmében a német származású 17-45 év közötti férfiakat és a 18-30 közötti nőket. Az egykori Szovjetunió területén, főleg a Donyec-medence szénbányáiban, az Urál és a Kaukázus ipartelepein, de más építkezéseken, fatelepeken, olajvezeték-építésen, kolhozokban stb. is jóvá kellett tenniük azt, amit el sem követtek. Nemcsak a német nemzetiségűeket érintette a „málenkij robot”, hadifogolylétszám-kiegészítés céljából a szovjet rendvédelmi szervek akár az utcán fogdosták össze az épp arra járó férfiakat, de az elhurcolás az etnikai tisztogatások eszköze is lett: az elcsatolt területeken a németek mellett a magyar nemzetiségűek eltávolítását is célozta. Dr. Dupka György kárpátaljai történész adatai szerint a történelmi Magyarországról elhurcolt 230-250 ezer áldozat felét magyar vagy német származásuk okán deportálták, mintegy fele-fele arányban.

A deportáltak egyharmada nem élte túl a számunkra elképzelhetetlen munkakörülményeket, a -30-40°C hideget, a légerek körülményeit. A „szerencsés” hazatérőkre súlyos titokként nehezedett a sorsuk, hiszen szigorúan tilos volt a szovjet kényszermunkáról beszélniük. Az utolsó transzportok testileg-lelkileg megtörve 1949 végén tértek vissza Magyarországra, ahol egy teljesen más világ várta már őket: minden vagyonukat elvették, a német családok fele már Németországban volt, házaikban a Felvidékről betelepített, vagy az Alföldről áttelepített magyarok éltek, és másodrangú állampolgárként tekintettek rájuk itthon.

²W. MÜLLER 2017: 27. 1

2. ábra: Baranyai sváb fiatalok „málenkij roboton”. Groznij mellett, Stari Promiszlavláger, 1946 (a szerző gyűjtése, a JPM tulajdona)

3. ábra: Budapest környékéről kitelepítendő svábok Németországba indulásuk előtt, 1946 (a fotó az ulmi DZM tulajdona)

A kitelepítésről, vagyis az elűzetésről röviden: az „elűzöttek” első csoportját szállító vagonok 1946. január 19-én Budaörsről indultak el az éhező és romokban heverő Németország felé.

A 2. világháborúban győztes nagyhatalmak 1945 augusztusában a potsdami konferencián tárgyalták a magyarországi németek kitelepítését, és a megállapodás alapján a magyar kormány engedélyt kapott arra, hogy a hazai német lakosságot vagy annak részét úgymond "rendezetten, humánus módon" Németországba telepítse ki. Azok kerültek elsősorban a kitelepítési listákra, akik az 1941-es népszámláláson német nemzetiségűnek vagy német anyanyelvűnek vallották magukat, akik a Volksbundnak, vagy valamely fegyveres német alakulatnak a tagjai voltak. A kitelepítés nemcsak a konkrét személyt, hanem annak közvetlen családját is érintette, a csecsemőktől kezdve egészen a legidősebbekig.

1946 és 1948 között mintegy 200 ezer német nemzetiségit fosztottak meg így a magyar állampolgárságuktól valamint teljes ingó és ingatlan vagyonuktól, emellett a svábság kitelepítésével az ország a kiváló gazdálkodóit is elvesztette.

A németellenességen, a bűnbakkeresésen kívül számos más ok is közrejátszott a német nemzetiségiek kollektív felelősségre vonásában. A „málenkij robot” esetében ez a „modern rabszolgaság”³ a súlyos munkaerőhiányt hivatott pótolni a Szovjetunióban, míg a kitelepítések révén a sváboktól a magyar állam tulajdonába került c. 250 000 hold föld, a c. 45 000 ingatlan a földosztásra, ill. a felvidéki és erdélyi – amúgy szintén a történelem áldozatainak tekinthető – magyarok elhelyezésére jelenthető megoldást.

Ám ne feledkezzünk meg az emberről, az egyénéről sem, akik egy közösség tagjaként bűnhődtek, ne feledkezzünk meg a sorstragédiákról, a családok szétszakításáról, az érintettek testi és lelki megtöréséről! Hogy a családoknak végig kellett nézniük, ahogy a szovjet katonák elhurcolják a munkaképes férfiakat és nőket az ismeretlenbe, ahonnan éveket még hírt sem kaptak róluk! Majd azt is végig kellett nézniük, hogy az évtizedek, évszázadok alatt sok-sok munkával összerakott vagyonukat pillanatok alatt széthordják. Sokan sírva hagyták el hazájukat, a vonatokra az „*Édes Hazánk, Isten Veled!*” feliratot festették, és a Himnuszt énekelték a Németország felé tartó marhavagonokban.

„Svábföldi” tapasztalatok az emlékkiállítás margójára

A Landesmannschaft der Deutschen aus Ungarn – rövidítve az LDU (A Magyarországról Származó Németek Szövetsége) 1949-től létező szervezet, melynek célja a magyar hazájukból elűzöttek és leszármazottaik közösségének formálása, a kollektív emlékezet ébren tartása. Ezt a célt szolgálják a különböző közös rendezvények, a megemlékezések. Így pl. minden év január 19-én, a kitelepítések emléknapján nagyszabású programokat tartanak a „málenkij robotra” hurcolások és a Németországba történő kitelepítések, elűzetések emlékére.

Az LDU gerlingeni (Baden-Württemberg) szervezetének meghívására 2020. január 19-én nyithatta meg a Janus Pannonius Múzeum az „*Idegen ég alatt, Orosz földön meggyötörve...*” - Magyarországi németek szovjet kényszer munkán, 1944-1949 (*„Unter fremdem Himmel, gemartert in Russland” - Verschleppte Ungarndeutsche bei der Zwangsarbeit in der Sowjetunion, 1944-1949*) című emlékkiállítását.

Az LDU elnöke, Joschi Ament a mintegy százötven fős megnyitón megrendítő, személyes szavakkal köszöntötte a jelenlévőket: nagyszülei is megírták a „málenkij robot” poklát, és épphogy hazatértek a szovjet kényszer munkáról, hamarosan a kitelepítés

³FÜZES 1990: 1.

pokla következett. Szívhez szóló beszédében az elnök úr az Elekről (Békés m.) a Donyec-medencébe kényszerszolgákra hurcolt, majd Németországba elűzött nagymamája naplójából olvasott fel részleteket:

„Oly keserves itt az élet, és oly irgalmatlan a sors, hogy szétszakította a családkunkat! Milyen jó is lenne együtt lenni, ehelyett egy idegen országban kell elhervadnom! Drága Férjem! Nagyon bízom benne, és azért imádkozom a Jóistenhez, hogy ti legalább ne szenvedjétek annyit, és hálát adok, hogy legalább te vigyázhatsz otthon a drága gyerekeinkre... Csak a remény tart engem életben, hogy egyszer újra együtt lehetek veled és a drága gyerekeinkkel, hogy a kis tanyánkon együtt élhetünk majd békén és nyugalomban...”⁴

A szovjet kényszerszolgáról 1947 nyarán hazatérő eleki fiatalok teljesen kicserélt országot találtak: volt, akinek az egész családja már ki volt telepítve Németországba, már mindenki házában idegenek – betelepítettek – voltak.

Rövid pihenés után kisebb csoportokban aztán Németországba mentek ők is, hogy megkeressék az elűzött családjukat. Hosszú évek teltek el, míg új hazájukat otthonnak érezhették...⁵

A kiállítás, mint az a címéből is kiderül, elsősorban a kényszerszolgákra hurcoltak történetét dolgozza fel, ám az elűzöttek közösségének meghívására kiegészítettem olyan adatokkal, tárgyakkal, sorsokkal, amelyekben a „málenkij robotot” követően a kitelepítés is jelen volt:

4. ábra: „Felejtethetetlen emlékül a nagy megpróbáltatások – orosz internálásunk idejéből, 1945- 1947. Szakács-brigádóm. Ferter R. Laibach K. Lendbeisz I. Rital (?) K. Guth J. Donbasz, 1947. júl. 25-én.” E lágerben készült fotó hátlapjára írt képaláírásnál nincs is pontosabb. (Gaál Attila és Hadikfalviné Mányoki Elza gyűjtése, magántulajdon)

⁴Részlet az LDU-elnök, Joschi Ament nagymamájának egy leveléből (Krivojrog, 1946) Ford: W. Müller Judit

⁵Részlet az LDU-elnök, Joschi Ament megnyitőbeszédéből. Gerlingen, 2020. január 19. Ford: W. Müller Judit

5. ábra: Molitor Ferencné (Rézi néni) és két unokája, Molitor György és Molitor Teréz a kitelepítésük előtt két évvel még az erdősmecskei házuk udvarán. 1947 szeptemberében üzték el őket Németországba, de 1948 végén visszaszöktek magyar hazájukba. Maga a hazaut több mint egy hónapig tartott. (a szerző gyűjtése, magántulajdon)

A baranyai Nagymányokról 37 éves korában hurcolták el kényszermunkára a háromgyermekes *Guth Jánost*, a donyeci szénmedence Sznyeysnoje 32-es bányájának közelében kiépített Andrejovka 1026. számú lágerbe vitték.

A „málenkij robotban” töltött szinte valamennyi napjáról részletes feljegyzést írt, 11 napló őrzi emlékeit, gondolatait. Fájós, beteg lába miatt a láger konyháján dolgozott, így lehetősége volt arra, hogy a Kanadából segélyként érkező konzervdobozok papírját leáz-tassa, megszáritsa, és ezek hátuljára jegyezte fel a lágerbeli történéseket. Szinte csak nagyítóval olvasható apró – de gyönyörű – írással jegyezte le érzéseit, kínzó honvágyát, a napi tevékenységét. A rézdróttal egybefűzött tömbökre írt lapokon egy családjától elszakított, sorsát igazságtalannak, magát végtelenül elárultnak és megalázottnak érző ember vívódásai tárulnak elénk. Családjának, feleségének és három gyermekének esetleges kitelepítése feletti rettegetése és önmarcangolása, hogy ő ez ellen semmit sem tehet, sok-sok oldalon és szinte minden hazaküldött levélben megjelenik:

„Néha-néha kapunk kézhez egy újságot *Igaz Szó* címmel, a magyar hadifoglyok újsá-ga, ami néha egy szikrát ejt Magyarországról, ebből tudok kivenni sokat (...) egy márc. számban írja, hogy a m-orzági svábokat kitelepítik N-országba, már febr. utolsó heté-ben indult a 4.vonat Pest környéki svábokkal. S most a napokban futott be egy levél a Tolna m. K-dorogról, amelybe az van írva, hogy címzett szülei ki vannak lakoltatva a házukból és magyarok vannak benne, ők pedig pusztán dolgoznak, míg sorra kerülnek a kitelepítésre. Ilyenek hallatán mit érez az ember; azt nem lehet leírni. Ha az én édesapám, feleségem, gyerekeim és testvéreim szintén kitelepítésnek vannak kitéve. Én pedig olyan messze vagyok tőlük, és nem tudok a segítségükre sietni, amikor segíteni kellene. Még egy írva szót sem küldhetek nekik levélben. De én azt hiszem ez a kitelepítés csak bundosokra vonatkozik, hisz én mindig hű fia voltam a magyar hazának. Vagy talán elég

az hozzá hogy német nevem van amiről én nem tehetek. Ez a nagy bizonytalanság családom és hazámtartozói sorsáról nem hagy nyugtott éjjel nappal. Semmi életjel hazúrol 2 év alatt ez rettenetes.”⁶

Beszélgetéseink során szinte mindegyik hazatérő „málenkij robotos” említette, hogy dönteniük kellett a határon, hogy hazamennek-e a falujukba, vagy továbbmennek Németországba:

„Máramarosig hozott hazafelé minket a vonat, 1948 júliusa volt. Aztán Pesten megkérdezték, ki hova megy: marad, vagy megy tovább Németországba. Sokan tudták akkor már, hogy a családjukat közben kitelepítették, azokat mindjárt tovább is vitték. Én ekkor még semmit nem tudtam a családomról. A vonaton találkoztam egy hetényi emberrel, ő mondta meg, hogy édesanyám már nem él, öngyilkos lett. Apám és a húgom ekkor Pécsváradon szolgáltak, mert hát közben a házunkat, meg mindenünket elvették. Ők jöttek ki az állomásra elélem Pécsváradra. Másnap apám vitt el Mecskére édesanyám sírjához. Nem volt már házunk, nem tudtam hova menni. Akkor hát elmentünk a Verkáékhoz, ők mondták, hogy ott maradhatok náluk, befogadnak engem. Ott is voltam, míg férjhez nem mentem. Soha többé nem mertem a lábam betenni a szülői házunkba.

6. ábra: A képen Schauer mann Henrik mindkét nagymamája a hidasi házúknál, 1959-ben. Balról Schauer mann Jánosné, a kitelepített nagymama, aki Németországban is a hidasi viseletet hordta élete végéig. Mellette az anyai nagymama, Schäfer Györgyné, akinek férjét és a lányát is „málenkij robotra” vitték. (a szerző gyűjtése, magántulajdon)

⁶GAÁL – HADIKFALVI 2015: 92. (a levél eredeti írásmódja és fogalmazása szerint idézve)

Ott laktam mellette, mégsem. Egy hetényi embernek, egy vargának adták, azt mondta mindig, ő vörös katona volt, ezt a házat ő kiérdemelte...”⁷

Az elhurcoltak az otthonról kapott levelekből már értesülhettek a kitelepítés tényéről, de az elzárt szovjet lágervilágban a hozzátartozóikról a részleteket nem, vagy csak kevesen tudhatták meg, így a hazajövetelkor feltett kérdésekre is csak taláalomra válaszolhattak:

„Mindenkinek el kellett Debrecenben döntenie, hogy Németországba megy-e a kitelepített családtagjai után, vagy inkább a szülőfalujába utazik. Mi mind hazamentünk a falunkba, utolsóként öt év után, 1949. november 27-én érkezünk meg, huszonnégy nő és egy férfi. Nem tudtam én a családomról semmit, nem tudtam, élnek-e, kitelepítették-e őket, de úgy döntöttem, bárhogya is, én hazamegyek, majdcsak megtalálom őket, bárhol vannak is.”⁸

Sokan nem tudtak a Németországba telepítettek közül sorsukba belenyugodni, és megpróbálták visszaszökni Magyarországra. Korabeli adatok szerint mintegy 6-8.000 fő már a kitelepítések idején megszökött, további 3-4.000 fő pedig Németországból szökött vissza.⁹

Így tett másfél évnyi Dreza környéki tartózkodás után az akkor 14 éves Molitor György családja is, akik gyalog, kifícamodott bokával, bujkálva árkon-bokron át, majd vonattal, egyszer visszatoloncolva Ausztriába, de végül mégis hazaértek:

„Apámék úgy határoztak, inkább visszamegyünk. Mi Magyarországon születünk, nekünk ott lenne a helyünk, hát visszamegyünk. A nagymama, a húgom és én elindultunk, hogy jutunk, amíg jutunk, próbáljuk meg, hátha vissza tudunk jönni Magyarországra! Apám meg anyám jön majd utánunk, ők mindenhogyan utol fognak érni bennünket! Egy 14 és egy 10 éves gyerek, meg egy 60 év körüli asszony, akik abban az időben jóformán még Pécsig sem jutottak el, most azt keresik, hogy merre kell Németországból hazafelé menni...”¹⁰

A pécsi Schauermann Henrik is hordozza magában a felmenőin esett „málenkij robotos” és a kitelepítés okozta sebeket:

„Három és fél éves voltam, mikor édesanyámat, aki még 22. életévét sem töltötte be, és nagyapámat, aki ekkor 45 éves volt, elvitték (...) édesanyámat a Donyec-medencében lévő szénbányában, földalatti munkán dolgoztatták, édesapja, a nagyapám 1945 őszén a kaukázusi Groznijban az olaj és gázvezeték építésén lelte szörnyű halálát. A szemtanúk beszámolóit szerint emberhez méltatlan módon, ruhátlanul, minden közösségi szertartás nélkül másodmagával tuszkolták bele a legyengült rabtársak által a földből kibányászott kis gödörbe... Közben újabb tragédiák érlelődtek a háttérben: a „sváb” tulajdonok elkobzása, a házakból, majd az országból való kitelepítés.(...) A hidas és a völgyeségi járás német nemzetiségű falvaiban lakó emberek helyzetét tovább nehezítette B.Gy. budapesti ügyvéd magánkezdeményezése. Célja az volt, hogy a történelem egyébként éppúgy ártatlan áldozatainak, a Bácskából elűzött bukovinai székelységnek a letelepítését az elűzésre ítéltetett „svábok” falvaiba megkönnyítse. Saját szavaival: „magamat elneveztem kormánybiztosnak. A lengyeli Apponyi-kastélyt koncentrációs tábornak neveztük ki.”

Ebbe a táborban internálták nagymamámat és dédnagyapámat, miközben még nem is tudtuk, hogy édesapámnak 1945 áprilisában nyoma veszett Kelet-Pomerániában az utolsó harcokban, édesanyám pedig még szovjet „málenkij roboton” van. (...)

⁷MÜLLER 2009:19.

⁸Interjú Elblinger Istvánné (Pálfi Borbála) „málenkij robotra”deportált túlélővel. Mecseknádasd, 2009. A hangfelvétel a szerző tulajdona.

⁹dr. SZÉCSÉNYI-NAGY 2016. <https://semmelweis.hu/szinapszis/2016/03/30/a-magyarorszag-i-nemetek-kitelepitesi/>
A letöltés ideje: 2020. május 20.

¹⁰W. MÜLLER 2009: 12

Nagymamám internálása után az apai nagyszüleimhez kerültem, akiket viszont 1946 őszén Németországba „száműztek”. Apai nagyapámat sosem láttam viszont, ő Németországban meghalt, nagymamámmal még néhányszor tudtam találkozni.

Amikor anyai nagymamám kiszabadult a lengyeli, majd az ezt követő nagymányoki internáló táborból, volt otthonában már az új tulajdonos lakott. Dédanyámmal együtt a volt szomszédos kis házba telepítették át őket, az ott lakó egyedülálló öreg nénihez.”

Záró gondolatok

A fentiekben taglalt büntetéseket az emberekre bár egyénileg, személy szerint mérték, ezeket mégis mint egy adott közösséghez tartozók, mint német nemzetiségiek szenvedték el. Csak a rendszerváltás után kezdődhetett meg e tragikus események feldolgozása, és az eltelt mintegy 75 év távlatában bár gyógyulnak a sebek, de elfelejteni nem lehet e megpróbáltatásokat. Közelmúltbeli történelmünkben így óriási szerepe van a megélt történelemnek, az érintettek visszaemlékezéseinek, a megélt tapasztalataiknak. Minden nap, amikor eltávozik egy elhurcolt vagy hazájából elűzött áldozat az élők sorából, közös történelmünk egy szelete is sírba száll. Szerencsére vannak, akik az utolsó pillanatokban még lejegyezték, elmondták emlékeiket, elővették a szovjet lágerekből hazahozott, vagy épp a kitelepítésükre emlékeztető tárgyaikat, dokumentumaikat.

Ezek feldolgozásával, bemutatásával valósulhatott meg a fenti kiállítás is, melynek gerlingeni fogadtatása felülmúlta minden előzetes reményemet: a hála, a szeretet és a

7. ábra: A „málenkij robotból” származó ruhadarabok ma már ereklyék. Enteriőr a gerlingeni kiállításból. (a szerző fotója)

köszönet mellett az emlékezés könnyei és a megbékélés érzése uralta a megnyitót. Nem a régi sebek feltépeése volt ez, hanem sokkal inkább a kibeszéletlen és feldolgozatlan sérelmekről való szabadulás. Mindenki a családját ért meghurcoltatásról beszélgetett, mindenki el akarta mondani a saját történetét, régi emlékeket idéztek fel, családi képeket mutattak, csendben emlékeztek. Valami kimondhatatlan béke és harmónia uralkodott a mintegy százötven fős rendezvényen: az elfogadás, a megbékélés érzése. Érvényes volt ez minden jelenlévőre, így Gerlingen és Tata város polgármesterére és kíséretére (Gerlingen testvérvárosa Tata, maga a kiállítás is a tatai Német Nemzetiségi Múzeumon keresztül kapott meghívást, köszönet érte ismét!), az LDU elnökére és tisztviselőire, az érintettekre, a családtagjaira, minden érdeklődőre. És álljon itt még egy konkrét név is, Erich Gscheidle, az LDU ügyvezető elnökének a neve, aki fáradhatatlanul dolgozott a kiállítás gerlingeni majd stuttgarti bemutatásán is.

A kiállítást záró rendezvény tovább mélyítette az emlékezést, az összetartozás és a megbékélés érzését: a színvonalas finisszázson levetítettük a Német Kör szervezésében megvalósult uráli kutató- és zárandokutunkról forgatott német nyelvű filmet. Ebben olyan egykori légereket, temetőket, emlékhelyeket láthattak az érdeklődők, ahol a deportált felmenőink egykor a jóvátételként rájuk rótt rabszolgamunkájukat végezték.

A hazájukból elűdözött németek Chartájában (Charta der deutschen Heimatvertriebenen - Stuttgart, 1950) lefektetett alapelvek szerint az elűzöttek kemény és fáradhatatlan munkával részt vesznek Németország és Európa újjáépítésében, de jogot formálnak hazájukra és sorsuk rendezésére:

„Elvesztettük hazánkat. A hontalanokat ezen a földön mindenhol betolakodóknak tekintik. Az emberek hazáját Isten jelölte ki. Az embereket hazájuktól erőszakkal elszakítani, egyet jelent szellemiségük megsemmisítésével. Ezt a sorsot elszenvedtük és átéljük... Felhívunk minden népet és embert, hogy azok, akik tenni akarnak valamit a jó ügyért, lássanak munkához, hogy a bűnből, szerencsétlenségből, bánatból, nélkülözésből és nyomorból mindnyájunk számára megtaláljuk a kivezető utat egy jobb jövőbe.”¹¹

A Baden-Württembergben tapasztaltakat megerősítik a túlélőkkel, a visszaemlékezőkkel folytatott korábbi beszélgetéseim is:

„Sosem sugalltak nekünk, gyermekeknek gyűlöletet, vagy ellenszenvet a családot megcsonkító oroszok, vagy a vagyunkánkba betelepített új tulajdonosok iránt: édesanyám sokszor meghatódva mesélte, hogy a fogolytáborból körülvéve orosz (ukrán) egyszerű emberek milyen empátiával viseltettek irántuk. Néha, a szinte csak túlélést biztosító szegényes kislenedelüket is megosztották velük saját családjuk rovására. Nagymamám pedig a szomszédunkban lakó sokgyermekes székely család gyermekei számára is juttatott egy-egy szelet lekváros kenyert, vagy egy-egy fazék főtt ételt.”¹²

Úgy gondolom, számunkra is ez lehet az útmutató: a történelmi tények ismeretében és a megbékélés jegyében őrizni, ápolni minden korszak ártatlan áldozatainak, így a kényszermunkára hurcoltak és a hazájukból 75 évvel ezelőtt elűzöttek emlékét és emlékezetét.

¹¹https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/torokbalint/torokbalint_gross-turwall/pages/002_A_hazajukbol_eludozott.htm; Részlet A hazájukból elűzött németek chartája c. dokumentumból Letöltés: 2020. május 21.

¹²Schauermann Henrik írásos visszaemlékezése, melyet 2016-ban adott át a szerzőnek.

Irodalom

- FÜZES MIKLÓS: Modern rabszolgaság. "Málenkij robot" – Magyar állampolgárok a Szovjetunió munkatáborába 1945-1949. Budapest, Formatív Kiadó, 1990.
- GAÁL ATTILA: hadikfalviné mányoki Elza: Embersorsok a viharban. Nagymányokiak a 1026-os lágerben. Nagymányoki Német Nemzetiségi Önkormányzat, 2015.
- SZÉCSÉNYI-NAGY BALÁZS: A magyarországi németek kitelepítése. Szeged, Semmelweis Szinapszis, 2016. március 30.
- W. MÜLLER JUDIT: „Aztat tollal nem írhatom / Mit Feder kann ich es nicht schreiben”. Pécs, Janus Pannonius Múzeum, 2017.
- W. MÜLLER JUDIT: Több mint élettörténetek. Sorsok. Pécs, Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2009.